

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24^{ΗΣ} ΜΑΡΤΙΟΥ 1975

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΠΑΝ. ΖΕΠΟΥ

“ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑ,,
ΔΟΚΙΜΙΟΝ ΣΧΕΣΕΩΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Κ. ΠΑΝ. Ι. ΖΕΠΟΥ

I

Εἰς τὴν μάχην τοῦ Ματζικέρτ κατὰ τὸ ἔτος 1071 καὶ εἰς τὴν μάχην τοῦ Μυριοκεφάλου κατὰ τὸ ἔτος 1176 ἐκρίθη, πολὺ πρὸ τῆς διαλύσεώς του, ἡ τύχη τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τύχη ἡ ὁποία τελικῶς ἐσφραγίσθη μὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλης καὶ τὸν θρῆνον τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1453. Ἀπὸ τὰς μάχας τοῦ Ματζικέρτ καὶ τοῦ Μυριοκεφάλου ἔχουν περάσει μέχρι σήμερον ἀντιστοίχως ἑννέα καὶ ὀκτὼ αἰῶνες. Αἰῶνες δυστυχεῖς διὰ τὸν ἑλληνικὸν βυζαντινὸν καὶ μεταβυζαντινὸν πολιτισμὸν, εὐτυχεῖς διὰ τὸ ἀκάθεκτον ἰσλαμικὸν κῦμα, μὲ τεραστίας πολιτικὰς προεκτάσεις διὰ τὴν Εὐρώπην ὀλόκληρον. Τὰ πολιτικὰ σφάλματα τοῦ γενναίου Ρωμανοῦ Δ' τοῦ Διογένους καὶ τοῦ ἐξ ἴσου γενναίου Μανουὴλ Κομνηνοῦ ἐπληρώθησαν ἔκτοτε καὶ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας μὲ αἶμα καὶ ἀπελπισίαν. Ὅ,τι δὲ προσέφερον εἰς τὸν πανανθρώπινον πολιτισμὸν ἐπὶ χίλια καὶ πλέον χρόνια τὸ Βυζάντιον κατέρρευσεν ὑπὸ τὰ σκληρὰ πλήγματα τοῦ ἀρχικῶς νομαδικοῦ καὶ κατόπιν συντεταγμένου πολεμικοῦ τουρκικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ ὑψίπεδα τῆς Μέσης Ἀσίας ἐξεχύθη βαθμηδὸν ὡς κατακλυσμὸς, σαρῶνων εἰς

τὸ πέρασμά του ὅ,τι εἶχεν ἐπιτύχει ἡ ἐλληνική, ἡ ρωμαϊκή καὶ ἡ χριστιανική μεγάλη κληρονομία.

Ἐσάρωσεν ὁ κατακλυσμὸς αὐτὸς τὰ πάντα. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸ ἔμφυτον τῶν ἀνθρώπων αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας, τὸ αἴσθημα αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἀνυψώνει τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τῶν ἐνστίκτων του καὶ τὸν καθοδηγεῖ εἰς τὴν ἐπαφὴν του μὲ τὴν Φύσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν τοποθετεῖ εἰς τὸ ἀέραον ρεῦμα τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ, μὲ θέλησιν ἀδέσμευτον καὶ μὲ συνείδησιν φωτισμένην.

Τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας αὐτὸ ὑπῆρξεν ὁ ἀποφασιστικὸς παράγων τῆς συντηρήσεως τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς ὑποταγῆς. Καὶ τὸ αἴσθημα αὐτό, ὑπόστρωμα ἰδεολογικὸν ὀλοκλήρου τοῦ Γένους, δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑμνοῦν οἱ λογάδες τῶν χρόνων τῆς δουλείας, ἀνάμεσά των καὶ ὁ Ἄνωνμος συγγραφεὺς τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας», ὁ θερμὸς αὐτὸς θιασώτης τῆς Ἐλευθερίας, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν αὐγὴν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, κατὰ τὸ ἔτος 1806, ἐξέδωκε τὸ βιβλίον του εἰς τὴν Ἱταλίαν καὶ προσέφερε μὲ αὐτὸ εἰς τὸν τότε ἀκόμη ὑπόδουλον Ἑλληνισμόν λόγον ὑψηλὸν προτροπῆς καὶ συμβουλῆς πρὸς βίον ἐλεύθερον καὶ νοηματισμένον.

Ἡ «Ἑλληνικὴ Νομαρχία» εἶναι ἔργον συγγραφέως Ἄνωνμου, τὸν ὁποῖον παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας της δὲν κατώρθωσεν ἡ νεωτέρα κριτικὴ ἱστοριογραφία νὰ προσδιορίσῃ μὲ ἀσφάλειαν καὶ βεβαιότητα. Ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ἐπιμένει εἰς ὅλον του τὸ ἔργον νὰ διατηρηθῇ ἀπόλυτος ἡ ἀνωνυμία του. Ἀπὸ τὸ ἔργον του ὅμως αὐτὸ προβάλλει ὡς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος πολλὰ ἤκουσε καὶ πολλὰ εἶδεν, ἀνέγνωσε καὶ ἐστοχάσθη εἰς ἐποχὴν κορυφώσεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ φιλελευθερισμοῦ. Ἐχων δ' εἰς τὸ μέσον τῆς καρδίας του τὴν Πατρίδα, ἔκρινε χρέος του νὰ γράψῃ, ὅπως ὁ ἴδιος λέγει, μίαν «διεξοδικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας», ἡ ὁποία καθαγιαίνει τὸ ὄραμα τῆς ποθητῆς Ἐλευθερίας, προσδιορίζει δ' αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν σχέσιν της πρὸς τὴν κατὰ δίκαιον ὀργανουμένην πολιτείαν.

Τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς «ἐπιστολῆς» εἴμεθα ὅλοι ἡμεῖς κληρονόμοι καὶ

ἀποδέχται. Ἀξίζει δὲ νὰ τὴν μελετήσωμεν καὶ πάλιν, νὰ τὴν ἐνθυμηθῶμεν δὲ μὲ σεβασμόν, σήμερον ἀκριβῶς, ὅτε ἀκόμη μίαν φορὰν ἐορτάζεται ἡ ἐπέτειος τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας. Διότι κατὰ τὴν ἐπέτειον αὐτὴν, σύμφυχον τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων ἐπιτελεῖ καὶ πρέπει νὰ ἐπιτελῇ τὴν ἀναδρομὴν εἰς γεγονότα καὶ βιώματα τοῦ παρελθόντος, διὰ νὰ ἐορτάσῃ μὲ τὴν μνήμην των τὴν ἱστορίαν του. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων καταξιώνει τὴν ἀπαραίτητον καύχῃσιν διὰ τὸ παρελθόν του. Καὶ ἡ «Ἑλληνικὴ Νομαρχία» τοῦ Ἀνωνύμου συγγραφέως τοῦ 1806 ἀποτελεῖ πράγματι καύχῃσιν διὰ τὸ ἑλληνικὸν Γένος.

II

Ὁ Ἀνώνυμος συγγραφεὺς ἀφιερώνει τὸ ἔργον του «εἰς τὸν τύμβον τοῦ μεγάλου καὶ ἀειμνήστου Ἑλληνοῦ, Ρήγα» καὶ μετὰ ζωηρὰν ἐπίκλησιν τῶν ἀθανάτων ψυχῶν τῶν ἐλευθέρων προγόνων καὶ τῆς πατρίδος, ἀνοίγεται εἰς τὸν Πρόλογόν του εἰς τὴν συζήτησιν περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον. Ἀναπτύσσει ἐκεῖ ὅτι εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀνήκει ἡ ἐπίμονος ἀναζήτησις τῆς ἀληθείας, ὅχι μόνον περὶ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ κυρίως καὶ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, σκοπὸς δὲ καὶ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ εὐτυχία, ἡ ὁποία πάλιν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὀρθὴν διοίκησιν, οἷα ὑπάρχει, ὅταν «ἀρέσκει τῶν περισσοτέρων». Ἀποκαλύπτεται δὲ κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν ὁ Ἀνώνυμος συγγραφεὺς πλὴν ἄλλων καὶ ὡς θιασώτης τῶν ὠφελιμιστικῶν ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς του, διὰ νὰ καταλήξῃ νὰ δεχθῇ ὅτι τὸ καλύτερον σύστημα διοικήσεως εἶναι ἡ «Νομαρχία», τὸ σύστημα δηλαδὴ καθ' ὃ εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων ἄρχουν οἱ δίκαιοι νόμοι, οἱ ὁποῖοι καθιερῶνουν τὴν Νομαρχίαν, ὡς τὴν «μόνην πρόξενον τῆς Ἀρετῆς, τῆς Ὁμοιότητος καὶ τῆς Ἐλευθερίας».

Ἐμποτισμένος οὕτως εἰς τὰ διδάγματα τοῦ φιλελευθερισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολιτικοῦ ὠφελιμισμοῦ, θιασώτης ἐνθερμος τῆς ἰδέας τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνάγκης ὀργανώσεως τῆς πολιτείας μὲ νόμους δικαίους, ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας» ἀναλύει περαι-

τέρω τὰς σκέψεις του εἰς ἕξ κεφάλαια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξετάζει κατὰ σειράν τὴν οὐσίαν τῆς ἐλευθερίας, τοὺς πολέμους καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τὰ αἷτια τῆς ὑποδουλώσεως τῶν λαῶν, εἰδικώτερον δὲ καὶ τὸν ἑλληνισμόν ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανούς, τὰς αἰτίας τῆς ὑποταγῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν δυνατότητα ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Κλείει δὲ τὸ βιβλίον του μὲ ἐπίλογον ὑπὸ μορφήν φανταστικοῦ διαλόγου μεταξὺ τοῦ συγγραφέως καὶ δύο φίλων του, εἰς τὸν ὁποῖον διάλογον δικαιολογεῖται ὁ συγγραφεὺς διὰ τὰ ἐνδεχόμενα σφάλματα τοῦ βιβλίου του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἀνωνυμίας του.

Βεβαίως δὲν πρόκειται σήμερον νὰ ἐκθέσωμεν λεπτομερῶς τὰς σκέψεις τοῦ συγγραφέως, ὅπως αὐταὶ διατυποῦνται εἰς τὰ ἕξ κεφάλαια τοῦ βιβλίου του. Θὰ ὑπογραμμίσωμεν ὅμως ἐν πρώτοις μερικὰς ἀπὸ τὰς σκέψεις του αὐτάς, ὅσας ἀφοροῦν εἰδικώτερον εἰς τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμόν, αὐτὸ δὲ πρὶν ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς γενικωτέρας ἰδέας του περὶ τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Νομαρχίας.

Διὰ τὸν Ἑλληνισμόν τῆς ἐποχῆς του, μᾶς βεβαιώνει ὁ συγγραφεὺς, ὅτι τὸ ἦθος ζωῆς τῶν Ἑλλήνων διετερήθη ἀκμαῖον ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν τυραννίαν, ἣ ὁποία δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ τὴν σταθερότητα καὶ τὴν φιλευσπλαγχνίαν καὶ τὴν ὄλην ἀρετὴν τοῦ ὑποδούλου λαοῦ. Διεκτραγωδεῖ ὅμως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν σοβοῦσαν διαφθορὰν μερίδος τοῦ Ἱερατείου, κατὰ τοῦ ὁποίου ἀσκεῖ δριμυτάτην, ἐνίοτε καὶ ἄδικον, κριτικὴν, παραινῶν τὸ Ἱερατεῖον νὰ ἀνυψωθῇ εἰς ἀληθῆ πνευματικὸν ὁδηγὸν τοῦ Ἔθνους, ἀπόστολον τῆς Ἀρετῆς καὶ τῆς ἰδέας τῆς Ἐλευθερίας. Παραινεῖ ἀκόμη τοὺς διεσκορπισμένους ἀνὰ τὸν κόσμον Ἑλληνας νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα καὶ νὰ βοηθήσουν εἰς τὸν μεταβολισμόν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, τὴν καταπολέμησιν τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς δεισιδαιμονίας, μὲ ἄσκησιν παιδείας ὄντως χριστιανικῆς, συμπληρουμένης ὅμως καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἡ παιδεία οὕτω, κατὰ τὸν συγγραφέα, πρέπει νὰ εἶναι καὶ θρησκευτικὴ καὶ λογικὴ, διότι μόνον οὕτω θὰ δυνήθῃ ὁ Ἑλληνισμὸς νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸν καημὸν τῆς Ἐλευθερίας καὶ ν' ἀποσεῖσῃ τὸ ἄχθος τῆς τυραννίας. Διότι εἰς

τελευταίαν ἀνάλυσιν, λέγει ὁ συγγραφεὺς, δὲν πρέπει νὰ ἐλευθερωθῶμεν ὑπὸ ξένων Δυνάμεων. Διὰ νὰ κατασφαλίσῃ τὸ Γένος τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τὴν Ἀξιοπρέπειάν του πρέπει νὰ ἐλευθερωθῇ διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων. Καὶ εἰς ἡμᾶς, λέγει, ἔλαχεν ὁ κληρὸς νὰ λάβωμεν «τὰ σπαθία τῆς Δικαιοσύνης... διὰ νὰ συνθλάσωμεν τὰς ἀλύτους μας». Πρέπει δέ, προσθέτει, νὰ εὐχαριστήσωμεν τὸν Θεὸν «ὅπου δὲν ἐγεννήθημεν ἓνα αἰῶνα πρωύτερα, ἀλλ' ἐγεννήθημεν εἰς καιρὸν ἐπιτηδειότατον εἰς τὸ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Πατρίδα μας».

Κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, ὁ βίος τοῦ πολίτου ἀποκτᾶ τὴν πλήρη του σημασίαν καὶ ἀξίαν, διότι, κατὰ τὸν συγγραφέα, διατίθεται διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος. Καὶ ἐπὶ μιᾶς, ἀληθῶς ἐλευθέρως πατρίδος, χρέος ἔχουν οἱ Ἕλληνες νὰ καθιδρῦσουν τὴν Νομαρχίαν, τὸ ἄριστον τοῦτο σύστημα ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας τοῦ κοινοῦ των βίου.

III

Πυρὴν τῆς ὅλης ἀναλύσεως, τὴν ὁποίαν ἐπιχειρεῖ ὁ Ἀνώνυμος συγγραφεὺς εἰς τὸ βιβλίον του, εἶναι ἡ θεωρία του περὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἀξίζει, λοιπόν, νὰ ἴδωμεν κάπως ἐγγύτερον τὴν θεωρίαν αὐτήν, ἢ ὁποία ἄλλωστε, κατὰ τὸν συγγραφέα, ὀδηγεῖ εὐθέως εἰς τὴν ἄλλην κεντρικὴν ἰδέαν του, εἰς τὴν ἰδέαν τῆς Νομαρχίας.

Ἡ Ἐλευθερία, κατὰ τὸν συγγραφέα, παρουσιάζει ἐν πρώτοις μίαν διάστασιν ὄντολογικὴν. Ἐρμηνεύων τὴν διαπίστωσιν τοῦ Ὀμήρου, ὅτι «ὁ Ζεὺς ὕστερεῖ τὸ ἥμισυ τοῦ λογικοῦ ἀπὸ ἓνα λαὸν ὑποδουλωμένον», ὁ Ἀνώνυμος ἀποφαίνεται: «Τόσον δὲ ἀναγκαίαν τὴν Ἐλευθερίαν ἔκρινεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅπου χωρὶς αὐτὴν δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὀνομασθῇ ἄνθρωπος». Ἀποτελεῖ, δηλαδή, κυριαρχοῦν γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου ἡ Ἐλευθερία, ὅταν λείπῃ δ' αὐτή, ὁ ἄνθρωπος χάνει τὴν ἀνθρωπιάν του. Διότι διὰ τῆς Ἐλευθερίας, μᾶς λέγει ὁ συγγραφεὺς, ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τὸν ἑαυτὸν του, τὸ εἶναι του. Κάτι περισσότερο ὅμως: ἡ Ἐλευθερία προηγείται καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ὄντολογικὴ δ' αὐτὴ θεώρησις καταλήγει εἰς ἕξαρσιν μεταφυσικὴν, εἰς τὴν

βεβαίωσιν ὅτι ἡ ἐλευθερία προϋπάρχει, εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ σύμπαντος. Καὶ τοῦτο ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἀναμέτρησιν τῆς ἐλευθερίας μὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ διὰ τὰ ὑπάρξει ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθερος, ἡ ἄρσις τῆς ἐλευθερίας του ἔχει ὡς ἀναπότρεπτον συνέπειαν τὸν θάνατόν του. Διὰ τοῦτο, ὁ καθεὶς «πολεμεῖ διὰ τὰ διατηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του· ὁ ἐλεύθερος δὲν ἠξυύρει νὰ ζήσῃ ἀλλεωτρόπως, εἰμὴ ἐλευθέρως· λοιπὸν ἀγοράζει τὴν ζωὴν του, διὰ τὰ εἶπω οὕτως, μὲ τὸν θάνατόν του...». Τὸ μέτρον, λοιπὸν, τὸ ὁποῖον θεσπίζεται διὰ τὴν ἐλευθερίαν εἶναι ὁ πρόθυμος θάνατος τοῦ ἀνθρώπου, μὲ σκοπὸν νὰ τὴν διαφυλάξῃ καὶ νὰ τὴν κατακτήσῃ. Διότι ἄνευ ἐλευθερίας ὁ ἄνθρωπος χάνει αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν του.

Ἡ ὄντολογικὴ αὐτὴ θεώρησις τῆς ἐλευθερίας ἀποκαλύπτει τὸν ἰδεαλισμὸν τοῦ συγγραφέως τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας». Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἡ αὐγὴ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος στέφεται ὑπὸ τῶν μεγάλων ἰδεαλιστικῶν προσδοκιῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἐκθρέψει καὶ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἡ ἀφυπνισθεῖσα εὐρωπαϊκὴ συνείδησις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Πέραν ὅμως τῆς ὄντολογικῆς οὐσίας τῆς ἐλευθερίας ὑπάρχει διὰ τὸν συγγραφέα καὶ μία διάστασις αὐτῆς πολιτικὴ. Εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ ὑποδηλουμένη διὰ τοῦ ὅρου Νομαρχία, δεδομένου ὅτι ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς τελευταίας αὐτῆς, τῆς κυριαρχίας δηλαδὴ τῶν νόμων, «ἡ ἐλευθερία εὐρίσκεται εἰς ὄλους, ὡσὰν ὅπου ὄλοι κοινῶς τὴν ἀφιέρωσαν εἰς τοὺς νόμους τοὺς ὁποίους διέταξαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, καὶ ὑπακούοντάς τους καθεὶς ὑπακούει εἰς τὴν θέλησίν του καὶ εἶναι ἐλεύθερος. Ἴδου λοιπὸν ὅπου κατ' αὐτοὺς ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ ὑπακοὴ εἰς τοὺς νόμους, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἄλλο δὲν εἶναι ἡ Ἐλευθερία παρὰ ἡ αὐτὴ Νομαρχία».

Ἐπάρχει, μὲ ἄλλους λόγους, κάποια αὐτόβουλος καὶ ἐλευθέρα παραίτησις τοῦ ζῶντος εἰς μίαν εὐνομουμένην πολιτείαν ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς πλήρους ἐλευθερίας του, παραίτησις ὑπὲρ τοῦ συνόλου καὶ ὑπὲρ

τῶν νόμων, τῶν ὁποίων ἡ ἰσχὺς καὶ ἐξουσία ἔχει δοθῆ με συγκατάθε-
σιν τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων.

Ἐπὶ τὸ καθεστῶς τῆς Νομαρχίας ἕκαστος πολίτης δύναται «να
ζήσῃ καλὰ καὶ χωρὶς να εἶναι πλούσιος», διότι ἡ Νομαρχία περιλαμ-
βάνει ὄχι μόνον τὴν Ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ὁμοιότητα (δηλαδὴ
τὴν Ἰσότητα), με τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τὴν εὐδαιμονίαν του.
Δὲν εἶναι, λοιπόν, ἡ Ἐλευθερία αὐτοσκοπός, ἀλλὰ κατάστασις δυνα-
μικὴ, ἡ ὁποία διαποτίζει ὁλόκληρον τὸ κοινωνικὸν σῶμα καὶ τὸ παρα-
κινεῖ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς εὐδαιμονίας του, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπιβολὴν ἰσό-
τητος κοινωνικῆς.

Τὴν ἰσότητα αὐτὴν ὁ Ἀνώνυμος Ἕλληνας τὴν θεωρεῖ με συνειδη-
σιν βαθέως ἀνθρωπιστικῆν. Δὲν αἶρει ἡ ἰσότης τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ'
ἀπαλύνει τὰς κοινωνικὰς διαφορὰς. Δὲν στερεῖ ἀπὸ τὴν φύσιν τὴν δυνα-
τότητα να πλάθῃ ἀνθρώπους ἀνίσους καὶ ἀνομοίους εἰς προσόντα καὶ
εἰς ἀρετάς. Παρέχει ὁμως εἰς τὴν Νομαρχίαν τὴν δυνατότητα να ἐπι-
τυγχάνεται διὰ τῶν νόμων κάποια ἰσορροπία μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς
κοινωνίας, να ἀναχαιτίζεται ἡ ὑπερβολικὴ δύναμις καὶ να μειώνεται ἡ
ὑπέρμετρος ἀδυναμία, εἰς τρόπον ὥστε τελικῶς να βασιλεύῃ ἡ ἁρμονία.

Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ συγγραφέως, θεωρίαν ἀπηχοῦσαν φιλελευ-
θέρας ἀλλὰ καὶ ὠφελιμιστικὰς ιδέας τῆς ἐποχῆς του, ὁ πολίτης παρα-
χωρεῖ μέρος τῆς ἐλευθερίας του, με πλήρη συνειδήσιν ὅτι κατὰ τὸν
τρόπον αὐτὸν ἐπιτυγχάνεται συμβίωσις ὁμαλὴ καὶ ἁρμονία εἰς τὰς
ἀνθρωπίνους σχέσεις. Διατηρεῖ ὁμως συγχρόνως, ἴσως καὶ πολλαπλα-
σιάζει τὴν ἐλευθερίαν του ἐντὸς τοῦ συστήματος τῆς Νομαρχίας. Διότι,
κατὰ τὸν συγγραφέα, «ὁ ἐλεύθερος οὔτε ἐλπίζει οὔτε φοβεῖται εἰς τὸ
ὅ,τι μέλλει να πράξῃ, διότι εἶναι βέβαιος, καὶ πολλὰ βέβαιος, ὅτι ἂν
πράττῃ καλῶς, ἦτοι κατὰ τὰς νομικὰς διαταγὰς, βραβεύεται, καὶ ἂν
πράττῃ ἐναντίον αὐτῶν, παιδεύεται».

Ἐπὶ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἡ ἐλευθερία τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος
δὲν εἶναι κατάστασις ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀδρανείας. Ὁ συγγρα-
φεὺς θεωρεῖ ἀδιανόητον μίαν τοιαύτην θέσιν. Δι' αὐτόν, ἡ ἐλευθερία

εἶναι ἐκ φύσεως δυναμικὴ καὶ ἀγαθοποιός: «... ἡ ἐλευθερία ἀποκαταστει — μᾶς λέγει — τὸν ἄνθρωπον γενναῖον, ἐνάρετον καὶ φιλοπάτριδα».

IV

Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην φράσιν τοῦ συγγραφέως πραγματοποιῶται δραματικὴ ἢ συνάρτησις τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν πατρίδα. Ἡ σκέψις του δ' εἶναι καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ ρωμαλέα.

Ἡ πατρις συνιστᾷ ὄντοτητα ἄλλης τάξεως. Εἶναι ζῶσα καὶ ἐλευθέρα. Ὄταν ὅμως γίνεται δούλη, τότε ἀναμένει ν' ἀποκτήσῃ καὶ πάλιν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τιμὴν της διὰ τῶν ἀγόνων τῶν τέκνων της. Τὰ τέκνα τῆς πατρίδος, ζῶντα τὴν ἐλευθερίαν ὀντολογικῶς, μάχονται τότε διὰ νὰ ζήσουν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ πολιτικῶς. Ἐὰν δὲ δὲν ζήσουν τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸ βάθος τῆς ἀτομικῆς των ὑπάρξεως, τότε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀπλισθοῦν μὲ ἀνδρείαν καὶ μὲ θάρρος. Πρέπει, ὡς ἐλεύθεροι, νὰ εἴμεθα γενναῖοι, διακηρύσσει ὁ Ἀνώνυμος συγγραφεύς. «Ἐὰν ἐγὼ δὲν διαυθεντεύσω τὴν πατρίδα μου, ποῖος θέλει διαυθεντεύσει ἐμένα; Ἐγὼ εἰς αὐτὴν ἐλπίζω τὴν εὐτυχίαν μου... πῶς ἤμπορῶ ἐγὼ νὰ ζήσω χωρὶς πατρίδα;...».

Ἀξίζει νὰ ἐπισημάνωμεν τὴν δραματικότητα τῆς συναρτήσεως αὐτῆς τοῦ ὄντος, τοῦ ἐλευθέρου ὄντος, πρὸς τὴν πατρίδα του. Ἡ πατρις εἶναι ζῶσα, εἶναι ὄν, παρουσία πάλλουσα καὶ εὐδαιμονοῦσα ἐν ἐλευθερίᾳ, πάσχουσα δ' ἐν δουλείᾳ. Διὰ τοῦτο, ὅλοι οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι «ὁμοθυμαδὸν τρέχουσιν εἰς τὴν διαυθέντευσιν τῆς πατρίδος των, ἥτοι τῶν νόμων καὶ τῆς εὐτυχίας των». «Ἄρα πατρις δὲν εἶναι μόνον ὁ τόπος ἐνθα ἐγεννήθη καὶ ἐπότισες διὰ τοῦ ἰδρωτός σου ἐργαζόμενος. Πατρις εἶναι καὶ οἱ νόμοι, οἱ ὅποιοι ἐγγυῶνται καὶ προάγουν τὴν εὐτυχίαν σου. Διὰ τοῦτο, τελικῶς ὁ ἄνθρωπος δὲν ξεχωρίζει τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὴν ζωὴν του», τονίζει ὁ Ἀνώνυμος συγγραφεύς.

Τοιοῦτος «ἔρως τῆς ἐλευθέρας ζωῆς» πρέπει, κατὰ τὸν συγγραφέα, νὰ κατακλύσῃ τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων. Βιοῦντες οἱ ἴδιοι τὴν ἐλευθερίαν πρέπει νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν αὐτὴν καὶ διὰ τὴν

πατρίδα, ὥστε ν' ἀποκτήσουν ὑπὸ καθεστῶς Νομαρχίας τὴν εὐδαιμονίαν των. Οἱ δοῦλοι δὲν γνωρίζουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν δύνανται νὰ τὴν ἀγαπήσουν. Μὲ τὴν ἀπουσίαν δὲ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας κατ' ἀνάγκην ὀδηγούμεθα εἰς ἄρσιν καὶ τῆς ὄντολογικῆς οὐσίας τῆς ἐλευθερίας. Ἐλευθερία ὄντολογικὴ καὶ ἐλευθερία πολιτικὴ εἶναι δύο μεγέθη, τὰ ὁποῖα ὅμως εἰς τὸ βᾶθος ταυτίζονται. Ἡ οὐσία τῆς ἐλευθερίας μεταγγίζεται κατ' ἀνάγκην μέσῳ τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων εἰς τὴν κοινωνίαν των. Ἡ κοινωνία δὲ τῶν ἀνθρώπων καταρτίζει νόμους δικαίους καὶ καλοὺς, νόμους οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν σειρὰν των ἐξασφαλίζουν εὐδαιμονίαν ἐν ἐλευθερίᾳ, δηλαδὴ τὴν μόνην αὐθεντικὴν εὐδαιμονίαν καὶ δι' αὐτῆς τὴν πλήρη ἀρετὴν. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἡ ἐλευθερία διὰ τῶν νόμων, ἄλλως διὰ τῆς Νομαρχίας, καταλήγει εἰς τὴν ἀρετὴν. Καὶ εἶναι ἡ ἀρετὴ ἀναγκαία διὰ τὸν ὁμαλὸν κοινωνικὸν βίον, διότι μὲ τὴν ἀπουσίαν τῆς ἀρετῆς οἱ θεσμοὶ καταθρυμματίζονται καὶ ἐπέρχεται διαφθορὰ τῶν ἠθῶν καὶ θάνατος τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ κύκλωμα οὕτως: ἐλευθερία, νομαρχία, ἀρετὴ, ἐλευθερία, εἶναι γνώρισμα εὐδαιμονούσης κοινωνίας. Εἰς τὸ κύκλωμα αὐτὸ ἡ ἐλευθερία ἀποκτᾷ πληρότητα, συνδυαζομένη πρὸς τὴν ἀρετὴν, τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν ἰσότητά ἐντὸς τῆς Νομαρχίας, ἐντὸς δηλαδὴ τῶν πλαισίων τῶν δικαίων νόμων. Εἰς τὸ κύκλωμα δ' αὐτὸ καθορίζεται σαφῆς ἡ σχέσις τῆς Νομαρχίας, ἡ σχέσις δηλαδὴ τοῦ Δικαίου πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν, μὲ καθορισμὸν ἑκατέρας τῶν ἀξιῶν αὐτῶν καὶ μὲ ὀροθέτησιν τῆς σημασίας των διὰ τὴν εὐδαίμονα λειτουργίαν οἰασδήποτε κοινωνίας.

V

Ἐγκυστικὴ εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Ἀνωνύμου συγγραφέως, εἰς τὰς γενικὰς τῆς δὲ γραμμὰς ἐκφράζει ἀληθείας, αἵτινες καὶ σήμερον καὶ πάντοτε θ' ἀποτελοῦν τὸ κρηπίδωμα τῶν ἐλευθέρων πολιτειῶν, ὅσων πολιτειῶν ἐνσυνειδήτως μάχονται κατὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ὑποδουλώσεως καὶ τῆς τυραννίας.

Ἡ Ἑλληνικὴ Νομαρχία τοῦ Ἀνωνύμου Ἑλληνας ἀποτελεῖ οὕτως

ὄντως δοκίμιον βαθείας μελέτης ἐπὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ δικαίου καὶ ἐλευθερίας. Χωρὶς δὲ νὰ δύναμαι νὰ ἀναλύσω περισσότερον σήμερον τὸ μέγα τοῦτο πρόβλημα τῆς σχέσεως δικαίου καὶ ἐλευθερίας, πρόβλημα περὶ τοῦ ὁποίου πολλά ἔχουν γραφῆ καὶ πολλά πάντοτε θὰ γράφονται, χρέος μου θεωρῶ νὰ ὑπογραμμίσω ὅτι τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀντιμετωπίζεται διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραμματολογίαν μὲ τὰς σκέψεις τοῦ Ἄωνόμου Ἑλληνοῦ εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν Νομαρχίαν». Εἶναι δὲ τοῦτο χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν τάσιν πρὸς φιλοσοφικὴν τοποθέτησιν τοῦ αἰτήματος τῆς ἐλευθερίας, εἰς χρόνους ἐλπίδων καὶ ὄνειροπολήσεων διὰ τὸν μεγάλον ξεσηκωμὸν, ὁ ὁποῖος ἐπηκολούθησε μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821.

Δύο εἶναι, ὡς τολμῶ νὰ πιστεύω, αἱ μεγάλαι ἰθύνουσαι ἰδέαι τοῦ θαυμαστοῦ αὐτοῦ βιβλίου: ἡ πρώτη ἀφορᾷ εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ἐλευθερίας ὡς ἐννοίας αὐτοτελοῦς μὲ ἐπιπτώσεις ὅμως πρακτικὰς τεινούσας εἰς τὴν αἰτιολόγησιν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων ἡ δὲ δευτέρα ἀφορᾷ εἰς τὴν σημασίαν τῆς Νομαρχίας, ἥτοι τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐλευθέρας πολιτείας ὑπὸ νόμους δικαίους, ἐξασφαλίζοντας τὴν εὐδαιμονίαν.

Καὶ περὶ μὲν τῆς σημασίας τῆς Νομαρχίας, τῆς κατὰ δίκαιον δηλαδὴ ὀργανώσεως τῆς πολιτείας, εἶναι περιττὸν νὰ ὑπομνησθοῦν τὰ αὐτονόητα, ἥτοι ὅτι τὸ δίκαιον εἶναι ὁ ἀναγκαῖος ρυθμὸς τῆς ὁμαλῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως, ὡς καὶ ὅτι οἱ νόμοι, δεσμεύοντες ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, εἶναι ἡ στερεὰ βάσις, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ εὐρυθμὸς λειτουργία οἰασθήποτε ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἡ ἄγουσα εἰς εὐδαιμονίαν τῆς κοινωνίας αὐτῆς. Τὸ τελευταῖον αὐτό, ἡ διὰ τῆς Νομαρχίας ἐπίτευξις τῆς εὐδαιμονίας, ἀποτελεῖ ἔκφρασιν ἰδεῶν ὠφελιμιστικῶν. Πέραν ὅμως αὐτοῦ ἡ ἰδέα τῆς Νομαρχίας ἐκφράζει καὶ τὴν παναρχαίαν ἀντίληψιν, τὴν ἀντίληψιν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Πλουτάρχου καὶ εἰς σειράν ἄλλων μεταγενεστέρων, οἱ Ἑλληνες διετύπωσαν εἰς τὴν ἀρχήν: «νόμος ὁ πάντων βασιλεύς». Εἶναι δ' αὐτὴ ἡ ἀρχή, ἡ ὁποία, διὰ νὰ ἰσχύσῃ δὲν

εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι ἀναγεγραμμένη, ἀλλ' ἤτις καθ' ἑαυτὴν ἀποτελεῖ «λόγον ἔμψυχον», κατὰ τὴν ὠραίαν ἔκφρασιν τοῦ Πλουτάρχου.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀνωνόμου ὁμῶς συγγραφέως ἀνάλυσις τῆς οὐσίας τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ συσχέτισίς της πρὸς τον θάνατον τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου εἶναι ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς, ὄχι τόσον διὰ τὴν θεωρητικὴν της θεμελίωσιν, ὅσον κυρίως διὰ τὴν εἰς τὴν πρᾶξιν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας της.

Τὸ θεώρημα τοῦ Ἀνωνόμου Ἕλληνας εἶναι ἀπλοῦν: ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ὑπάρξῃ πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθερος, πρέπει δὲ ν' ἀγωνισθῇ διὰ τὴν ἐλευθερίαν του μέχρι θανάτου, διότι ἄλλως, εἰάν ζῆ δοῦλος, ὄντως δὲν ὑπάρχει, ἀφοῦ ἡ ὑπαρξίς του εἶναι συνάρτησις τῆς ἐλευθερίας του. Σκέψις καὶ λόγος τραγικὸς καὶ μεγαλόπνοος. Σκέψις καὶ λόγος ὁμῶς, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ὀλίγα ἔτη βραδύτερον πρᾶξις, ὅταν ἀπὸ τοῦ 1821 καὶ ἐφεξῆς τὸ ζεῦγμα «ἐλευθερία ἢ θάνατος» ἀπέβη σύνθημα καθολικὸν ὄλων τῶν ἀγωνισαμένων. «Ἐλευθερία ἢ θάνατος» ἦτο τὸ σύνθημα τῶν Ἱερολοχιτῶν. Τὸ ἴδιον δὲ σύνθημα συνεκλόνηζε τὴν ψυχὴν ὄλων τῶν ἐπαναστατημένων. Εἰς τὴν πλήρη πάθους «προειδοποίησιν» τοῦ Πετρούμπεη, τὴν ἀπευθυνθεῖσαν ἀπὸ τὴν Καλαμάταν εἰς τὰς 23 Μαρτίου 1821, ὁ συντάκτης της μετὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ «ἀνυποφόρου ζυγοῦ τῆς ὀθωμανικῆς τυραννίας» βροντοφωνεῖ: «... ἐν ἐνὶ λόγῳ ὅλοι ἀπεφασίσαμεν ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἢ νὰ ἀποθάνωμεν». Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ Προκόπιος, ὁ Ζαῖμης, ὁ Λόντος καὶ ὁ Ροῦφος εἰς τὴν «διακοίνωσίν» των τῆς 26 Μαρτίου 1821 πρὸς τὸν Ἄγγλον «κόνσολον» τῶν Πατρῶν θὰ ἐπαναλάβουν ὅτι «ἀπεφασίσαμεν σταθερῶς ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ὅλοι ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν». Τὸ ἴδιον θὰ ἐπαναλάβουν ἔκτοτε ὅλοι οἱ ἀγωνισταί. Θὰ κάμουν δὲ πρᾶξιν καὶ ὁ τραγικὸς χορὸς τοῦ Ζαλόγγου καὶ οἱ ἀποφασισμένοι εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ ὁ Παπαφλέσσας εἰς τὸ Μανιάκι καὶ τόσοι ἀναριθμητοὶ ἄλλοι, εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸ Αἰγαῖον, εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὴν πάντοτε δεινοπαθοῦσαν Κύπρον.

«Ἐλευθερία ἢ θάνατος» ὑπῆρξεν ὁ ψυχωμένος λόγος τῶν ἀγωνι-

στῶν, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀνώνυμος συγγραφεὺς τῆς Ἑλληνικῆς Νομαρχίας εἶχεν ἀναλύσει θεωρητικῶς, διὰ τὰ μετουσιωθῆ ὀλίγον ἀργότερον εἰς πράξιν. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ ὠραῖον βιβλίον ἀποκτᾶ τὰς διαστάσεις βιβλίου προφητικοῦ. Εἶναι δὲ τοῦτο ἴσως ἀκόμη μία αἰτία, διὰ τὰ ἀποτίσωμεν φόρον τιμῆς καὶ σεβασμοῦ εἰς τὸν ἄγνωστον συγγραφέα, ὁ ὁποῖος δεκαπέντε ὀλόκληρα ἔτη πρὸ τοῦ 1821 εἶχε τὴν διορατικότητα τὰ αἰτιολογήσῃ καὶ θεωρητικῶς τὸν διὰ τὴν ἐλευθερίαν θάνατον.

Ἄλλὰ καὶ κάτι περισσότερον: Εἰς ὧρας κρίσιμους, ἢ ἀνάγνωσις τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας» παρηγορεῖ καὶ τονώνει καὶ νοθετεῖ τὸν κάθε Ἕλληνα μὲ τὸ θάμβος ψυχῆς, ἀπὸ τὸ ὁποῖον διαπνέονται ὅλαι αἱ σελίδες τῆς. Διότι συνιστᾷ ὑψηλὴν προτροπὴν πρὸς ἐλευθερίαν ἐσωτερικὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πρὸς κοινωνίαν καὶ πατρίδα ἐλευθέραν, τῆς ὁποίας οἱ πολῖται ζοῦν καὶ πρέπει τὰ ζοῦν ἐλευθέρως, ἀσκοῦντες τὴν πᾶσαν Ἀρετὴν, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν νόμων καὶ μὲ ἰσοστάθμισιν τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ἐλευθερίας εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν των ζωὴν.